

ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА РОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА В ЙОГО СТАНОВЛЕННІ

БЕЗНОСЮК Олег Петрович - заступник директора Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри загально-правових та гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук

ORSID ID: <https://0000-0002-4447-9901>

УДК 340.15

DOI 10.32782/EP.2022.4.8

Актуальність теми статті зумовлена тим, що в умовах реформування суспільного життя в усіх сферах відбувається пошук оптимальних шляхів у питанні вдосконалення українського конституціоналізму, приведення його у відповідність до європейських та міжнародних стандартів. Із урахуванням цього мета статті полягає у висвітленні суспільно-політичних обставин зародження українського конституціоналізму в пам'ятках української правничої думки часів Козацької держави – «Пактах й конституціях законів та вільностей Війська Запорозького», що з'явилися на світ у 1710 році, в основних програмних документах Кирило-Мефодіївського братства, а особливо в «Книзі буття українського народу» М. Костомарова, та в аналізі її основних положень.

Розкрито становлення українського конституціоналізму та констатовано, що воно супроводжувалося переглядом взаємовідносин між церквою і державою, світською та релігійною сферами владних відносин. Визначено сутність і характерні особливості суспільно-політичних обставин зародження українського конституціоналізму в основних програмних документах Кирило-Мефодіївського братства.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що: 1) діяльність Кирило-Мефодіївського товариства стала етапною віхою у становленні української політичної думки та означувала новий етап у боротьбі за самостійне державно-політичне існування; 2) створення братства було першою, хоча і невдалою, спробою інтелігенції перейти від культурниць-

кого до політичного стану національного розвитку, а його ліквідація дала поштовх до рішучого наступу антиукраїнських сил і ознаменувала початок тривалої, безупинної боротьби української демократичної інтелігенції проти російського царату; 3) широка робота із забезпечення ідейних засад національного відродження, розпочата учасниками товариства, вплинула на становлення в українській політичній думці основних парадигм у формуванні програм діяльності із забезпечення Україні та українцям умов збереження власної ідентичності; 4) товариство не лише продовжило традицію, але й забезпечило модернізацію політичного мислення у відповідності з тогочасним рівнем політичної думки Західної Європи.

Ключові слова: український конституціоналізм, українське національне відродження, братство, політична думка, товариство, кирило-мефодіївці.

Постановка проблеми

Україна, яка тридцять років тому вперше за багато століть поневолення чужоземними державами стала на шлях незалежності, докладає всіх зусиль у побудові громадянського суспільства. Безперечно, що це важкий процес оскільки на шляху до поставленої мети доводиться долати як пережитки старої радянської тоталітарної системи, так і вирішувати невідомі раніше проблеми, пов'язані із становленням і вдосконаленням власних основ конституціоналізму. Прикладом може слугувати повернення не один раз, а цілих сім до Конституції (Основного Закону) в редакції

1996 року. Навколо цього питання сьогодні точиться чимало дискусій на предмет конституційним чи антиконституційним було це повернення. Але основна суть цієї події полягає в іншому: повернення до Конституції 1996 року вперше за роки незалежності дало старт реформуванню суспільного життя в усіх сферах – адміністративній, фіскальній, пенсійній, освітній, судовій, правоохоронній та інших. Таким чином, можемо констатувати, що відбувається пошук оптимальних шляхів у питанні вдосконалення українського конституціоналізму, приведення його у відповідність до європейських та міжнародних стандартів. Цьому, безперечно сприяє і проголошений Україною курс на європейську інтеграцію, входження до багатьох світових та європейських організацій.

Водночас, Україна, враховуючи своє складне історичне минуле, впливи різних політичних культур в умовах довготривалого перебування в складі інших держав, наявність сформованих під впливом цих політичних культур різних типів ментальності, не може сліпо наслідувати чи запровадити демократичні форми громадянського суспільства інших держав. Відповідно, необхідно враховувати й певні позитивні досягнення минулих часів, починаючи від княжої доби і до наших днів. За більш як тисячолітню історію мали місце пробіски яскравих законодавчих актів, які, значною мірою не втратили своєї актуальності й нині, починаючи від територіальної реформи княгині Ольги і закінчуючи проектом Конституції ЗУНР 1922 року. Серед цих законодавчих проектів важливе місце посідає і «Книга буття українського народу», автором якої вважається Микола Костомаров.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дотично до цієї проблеми зверталось чимало дослідників історичної та правової науки, серед яких можна відзначити праці вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Возняка, М. Грушевського, Д. Дорошенка, С. Козака, Л. Кривенка, К. Лемещенка, А. Олійника, Ю. Охримовича, О. Павелка, Ю. Пінчука, Г. Сергієнка, І. Сидорука, М. Тараненка, В. Шаповала, В. Шевчука та інших.

У 1990 році вийшло три томи документів під заголовком «Кирило-Мефодіївське товариство», їх підготували троє упорядників: київські архівісти І. Глизь і М. Бутич та доцент кафедри етнології Львівського університету О. Франко. Видано документи великої наукової та державно-національної ваги, які відкрили для народу України подвиг її синів, що тоді вже підняли свій голос в ім'я національного і соціального визволення. І коли до недавнього часу радянська історіографія лише принагідно згадувала кирило-мефодіївців в одному ряду з російськими слов'янофілами чи петрашевцями, то видані документи відображають діяльність Кирило-Мефодіївського товариства в повному, величому і благородному світлі, що за значенням не поступається російському декабризму, а за цілями, демократизмом і благородством ідей набагато його випереджує.

Мета статті полягає у висвітленні суспільно-політичних обставин зародження українського конституціоналізму в пам'ятках української правничої думки часів Козацької держави – «Пактах й конституціях законів та вільностей Війська Запорозького», що з'явилися на світ у 1710 році, в основних програмних документах Кирило-Мефодіївського братства, а особливо в «Книзі буття українського народу» М. Костомарова, та в аналізі її основних положень. «Закон Божий (Книга буття українського народу)» – унікальний за змістом і долею твір в якому викладено програмні положення Українсько-Слов'янського товариства святих Кирила й Мефодія, більш відомого нам під назвою як Кирило-Мефодіївське братство.

Виклад основного матеріалу

У правовій теорії та практиці цінність конституціоналізму повинна вбачатися не в тому, що він є механізмом офіційного управління, а перш за все в його здатності протистояти з допомогою спеціальних юридичних механізмів тоталітарному одержавленню суспільного життя; надмірній концентрації влади в одних руках; свавіллю і беззаконню з боку державного апарату та інших політичних інститутів; в закріпленні широких можливостей для активних дій учасників соціальних відносин; у

забезпеченні їх прав, обов'язків і відповідальності, в тому числі і у відносинах громадянина і держави [1, с. 14-15].

У вузькому розумінні конституціоналізм означає, передусім, саму наявність конституції та її активного впливу на політичне життя країни, верховенство і визначальну роль конституції (писаної чи неписаної) як основного закону в системі діючого законодавства, визначення політичних відносин конституційно-правовими нормами, конституційну регламентацію державного ладу і політичного режиму, конституційне визначення прав і свобод особи, правовий характер взаємовідносин громадянина і держави [2, с. 8]. За словам українського правознавця В. Шаповала, конституціоналізм – це державне правління, обмежене конституцією [10, с. 11]. Тобто, це політико-правова система, в основі функціонування якої лежить принцип верховенства її вищої юридичної сили – конституції.

Необхідно визнати, що теоретико-практичні аспекти конституціоналізму зароджувалися ще в давньогрецькій та давньоримській політико-правовій думці та інститутах, а саме ідеї про: місце і роль закону в полісному житті, значення законодавчої регламентації державного устрою, компетенцію державних органів і взаємовідносини держави і громадянина, взаємозв'язок права і держави, закріплення в законі прав і свобод громадян, значення законності як основного критерію класифікації і характеристики різних форм правління тощо. Саме ці моменти державно-правової проблематики є досить вагомими в плані дослідження передісторії конституціоналізму і процесу генези його елементів.

Обґрунтування конституціоналізму відбувалося й розвивалося за обставин боротьби проти королівського абсолютизму за утвердження конституційної монархії або демократичної республіки. Ідеї конституційної монархії почасти підсилювалися посиленнями на позитивний досвід влаштування античних міст-держав. Тому з'явилася досить цікава концепція «республіканської монархії», або «монархічної республіки» [3, с. 34-35].

Ще одним джерелом конституціоналізму стали ідеї та практика середньовічного республіканізму у сфері відстоювання феодальних «вольностей», місцевої адміністративної

автономії, конкретних привілеїв (наприклад, Велика хартія вольностей 1215 року, Магдебурзьке право тощо).

Становлення конституціоналізму супроводжувалися переглядом взаємовідносин між церквою і державою, світською і релігійною сферами владних відносин. Через те, що духовний диктат церкви підтримувалися багатовіковою традицією, а релігійні догми були пануючими, будь-яка опозиційність держави перетворювалися на конфлікти на релігійному ґрунті. Цей момент був характерним і для перших буржуазних революцій, що відбулися в Нідерландах, Франції та в інших країнах Європи.

У теорію і практику конституціоналізму якісно нові зміни внесла американська буржуазна революція під час якої в 1787 року було прийнято конституцію, яку прийнято вважати першою у світі конституцією демократичної держави, що виражає суверенну волю народу, захист і здійснення якої забезпечується існуванням незалежного суду, механізмами поділу влади, системою стримування і протизваги [3, с. 45-46]. Американська конституція вперше в історії відійшла від класичної теорії і практики «змішаного правління», відмінила станові привілеї, що було характерно для європейських країн, і в найбільшій мірі для того часу реалізувала принцип політичної рівності та демократичного представництва.

Таким чином, вперше з'являється історичний зразок конституціоналізму, на який орієнтуються всі національні громадсько-політичні рухи, особливо поневолених націй, які прагнули до такого ж розвитку демократії. Не стала винятком у цьому плані й Україна, де окремі прояви конституційної думки належить ще до початку XVIII століття. Таким своєрідним осередком українського державного життя була Запорозька Січ, яка функціонувала на засадах демократії в умовах чужоземного панування на більшій частині України. Згодом, під час Визвольної війни 1648–1654 років демократичний ідеал був покладений в основу державотворчих процесів у Гетьманщині – українській козацькій державі.

Однією з найцікавіших пам'яток української правничої думки часів Козацької держави є і «Пакти й конституції законів та вільно-

стей Війська Запорозького», що з'явилися на світ у 1710 роках у Бендерах серед тієї частини українського козацтва, яка пішла за Мазепою і в результаті опинилася у вимушеній еміграції. Її автором був Пилип Орлик. Важливою особливістю, яка відрізняла цей акт від традиційних гетьманських статей і робила його подібним до пізніших європейських конституцій, було те, що він укладався не між гетьманом і монархом – протектором української держави, а між гетьманом і козацтвом, яке виступало від імені українського народу. Щоправда, деякі автори не вважають цей акт конституцією в сучасному розумінні, але в ньому були встановлені повноваження й порядок діяльності вищих органів козацької влади, її головних посадових осіб, визначалися кордони козацької держави, повноваження судових органів тощо [7, с. 45]. За умов тодішнього панування в Україні Російської імперії та Речі Посполитої Конституція Пилипа Орлика, що на 77 років випередила Конституцію США, не набула чинності на теренах України, залишившись яскравою пам'яткою вітчизняної конституційно-правової думки. Незважаючи на те, що конституція Пилипа Орлика ніколи не була введена в державному масштабі, а діяла лише на Правобережній Україні до 1714 року, вона заклала основні принципи республіканської форми правління.

Новий етап у становленні українського конституціоналізму відіграло Кирило-Мефодіївське братство (1846–1847 рр.), у програмних документах якого було розроблено модель суспільства, що базувалося на засадах справедливості, рівності, свободи, братерства.

На виникнення Товариства та формування ідей його головних програмних документів мало вплив низка суспільно-політичних подій. Зокрема, після розгрому декабристського руху та офіційної заборони будь-яких товариств на території Російської імперії настав час реакції, пов'язаний з іменем царя Миколи I. Для України він відзначився подальшим наступом на її права, нівелюванням її особливостей та державницької пам'яті. Як відзначав відомий радянський дослідник діяльності Кирило-Мефодіївського товариства Г. Сергієнко, у цей час продовжувався «наступ самодержавства на рештки автономії

України. У 1835 році Київ був позбавлений традиційного Магдебурзького права – магистрат перетворено у міську думу, залежну від місцевих властей. Урядовими постановами припинено чинність в південно-західних і литовських губерніях Литовського статуту і доповнюючих його сеймових конституцій та поширено на ці області закони Російської імперії. 4 березня 1843 р. Литовський статут втратив силу в Чернігівській та Полтавській губерніях» [9, с. 8].

Певним струсом, що активізував громадську думку в Україні стало польське антиросійське повстання 1831 року, що охопило також і частину Правобережжя і було жорстоко придушене російськими каральними загонами. Водночас, деякі з представників польської правобережної шляхти, багато з яких належали до спольщених українських аристократичних родів, під впливом популярних в тогочасній Європі ідей Й. Гердера та романтизму почали захоплюватись історією і героїчним минулим свого краю. Наслідком розвитку настроїв місцевого патріотизму стало формування в польській літературі так званої «української школи», представники якої оспівували героїчне минуле козацької доби. Козакофільські настрої приводили до таких явищ, як, наприклад, реорганізація поміщиком Ржевуцьким маєтку в козацькому дусі, а Тимко Падуро, переодягаючись бандуристом, намагався поширювати революційні ідеї серед українського селянства співаючи по селах власні твори, написані українською мовою та стилізовані під козацькі думи. Козакофільська шляхта пропагувала ідеї українського відродження та відновлення козацтва в рамках відбудови Речі Посполитої.

Польське повстання 1831 року серйозно налякало уряд Російської імперії. У ході його доволі жорстокого придушення російська влада намагалась підірвати не лише економічну основу польського визвольного руху, конфіскуючи майно повстанців (правда, невдовзі більшість конфіскованих маєтків була передана родичам репресованих, чи передана їм у оренду), а й знищити духовні передумови польського патріотизму. З 1832 року російська мова стала єдиною офіційною у всіх установах Правобережжя, закрито значну кількість костелів. Всі польські на-

вчальні заклади перетворено на російські, а Крем'янецький ліцей – закрито. Його бібліотека і наукові збірки перевезено до Києва, де вони стали основою для створення навчальної бази Київського університету святого Володимира. Відкритий 1834 року він, за задумом імператора Миколи I, повинен був стати цитаделлю «обрусення края».

Університет, заснований за імператорським указом, повинен був також замінити собою Києво-Могилянську академію як центр світської освіти із значними історичними і гуманістичними традиціями. Сама академія перетворювалась на заклад, що готував виключно служителів православної церкви.

Однак, створення центру вищої освіти в давній князівській столиці мало своїм результатом наслідки, багато в чому протилежні задумам імператора. «Київ з його молодим університетом став осередком культурного життя де зустрічалися між собою спольщені українці Правобережжя зі зросійщеними українцями Лівобережжя. Тут, на перехресті різних культурних впливів, на ґрунті так багатому історичними споминами, прокидалася українська національна думка й поширювалася до ідеї славянської взаємності. Вплив польської літератури надавав їй радикальний відтінок» [4, с. 280].

Хоча основну масу студентів і викладачів Київського університету св. Володимира складали вихідці з російського дворянства та правобережної польської шляхти, ті з них, хто не забув свого українського походження, чия пам'ять розбудила «Історія Русів», і чия свідомість формувалась під впливом «Енеїди» І. Котляревського та творів харківських романтиків, стали творити нову українську національно-політичну думку.

Процес оволодіння умами молоді ідеями служіння власним нації і народу, який отожднювався з трудящими і пригноченими масами населення, розвивався, як вже зазначалось вище, у контексті тогочасних європейських тенденцій.

Відзначаючи цю особливість синхронізації розвитку визначальних політичних тенденцій тогочасних Європи та України, українські дослідники В. Шевчук і М. Тараненко стверджують, що на початку 40-х років XIX століття центром українського національно-

визвольного руху стає Київ. Студенти і молоді викладачі університету організували тут таємний гурток «Київська молода громада», поставивши за мету сприяти розвитку духовних сил української нації та звільненню селян із кріпацтва. На своїх засіданнях гуртківці обговорювали майбутнє України, вивчали праці французьких філософів-утопістів – Сен-Сімона, Фур'є, цікавилися процесами відродження сусідніх народів: поляків, чехів, хорватів, сербів, болгарів, словаків, словенців і мріяли «щоб усі слов'яни стали добрими братами» і «брат з братом обнялися і поговорили слово тихої любові во віки і віки» [11, с. 155-156].

Цей гурток став ідейним та організаційним предтечею найбільш відомого українського політичного товариства кінця 40-х років XIX століття – Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія, більш відомого в літературі як Кирило-Мефодіївське товариство.

Товариство виникло в кінці 1845 – на початку 1846 р. і проіснувало, за оцінками істориків, не більше п'ятнадцяти місяців. Його засновниками були, як прийнято вважати, чиновник канцелярії генерал-губернатора М. Гулак, ад'юнкт Київського університету М. Костомаров та студент цього ж університету М. Білозерський. До товариства також приєдналися поет Т. Шевченко, вчителі П. Куліші, Д. Пильчиков, студенти університету О. Навроцький, О. Маркович, І. Посяда, Г. Андрузький та О. Тулуб, поміщик М. Савич. За оцінками дослідників, близько 100 осіб підтримували зв'язки і дружні відносини з членами товариства. Серед членів товариства, на відміну від масонів чи декабристів, не було представників великої родової аристократії, його основу складали вчені, письменники, діти середніх чи дрібних землевласників.

Кирило-Мефодіївське товариство, фактично, не встигло розпочати активної роботи, підготувавши лише ряд програмних документів і визначити основні цілі і завдання своєї діяльності, оскільки було викрите внаслідок доносу студента Київського університету Петрова. Його учасники були заарештовані і після слідства, що велось в Києві та Санкт-Петербурзі, засуджено на різні терміни ув'язнення і заслано до різних міст Росії.

Найважчий вирок отримав Т. Шевченко – його було віддано в солдати і відправлено в оренбурзькі степи із суворою заборорою писати і малювати.

Незважаючи на те, що товариство встигло зробити доволі мало, його розгром викликав значний резонанс в тогочасній пресі Європи. Зокрема, навіть паризькі газети «*Journal des debats*» і «*Democratique*» вмістили повідомлення про арешт кирило-мефодіївців і заслання Т. Шевченка в солдати. Відгукнулася на ці події і віденська преса, сповіщаючи про арешт Костомарова, Куліша та інших [6, с. 10].

Справа кирило-мефодіївців знайшла відгук і в Галичині Так, у газеті «*Дневник руський*» (виходила у Львові в серпні – жовтні 1848 року під редакцією учасника гуртка «Руська трійця» І. Вагилевича) було вміщено вірш, присвячений кирило-мефодіївцям, польського поета Г. Яблонського – «Мученикам вольності з року 1847». В іншому номері Кирило-Мефодіївське товариство названо «змовою малоросіян», а Т. Шевченка – «мучеником справи руської вольності». У статті «Слово о Русі і її становищі політичском» міститься заклик підтримувати традиції визвольного руху: «Чую голос народа, борющегося в путах деспотизму, чую воззваніє мучеників народної справи Шевченка, Костомарова, Куліша та інших» [6, с. 10-11].

Таким чином, на виникнення Кирило-Мефодіївського товариства та формування ідей його основних програмних документів вплинули суспільно-політичні події, зумовлені польським повстанням 1831 року, репресіями російського царизму проти учасників повстання, подальшим наступом на українську мову та історію, а також зародження серед студентської молоді руху до пізнання своєї правдивої історії, особливо козацької доби.

Висновки

Враховуючи вищевикладене з приводу історії становлення українського конституціоналізму корисним буде звернути увагу на наступні аспекти щодо вирішення цього питання.

По-перше, діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, що викликала значний резонанс в тогочасній Україні по обидва боки

російсько-австрійського кордону, політичні ідеї та культурницька праця його учасників стали етапною віхою у становленні української політичної думки, своєрідним каталізатором процесів, що дозволили нації вийти з духовної кризи, пов'язаної з крахом Гетьманщини, та ознаменували новий етап у боротьбі за самостійне державно-політичне існування.

По-друге, як зазначають М. Тараненко і В. Шевчук, «діяльність Кирило-Мефодіївського товариства мала велике значення, причому з кількох міркувань. Зокрема, створення братства було першою, хоча і невдалою, спробою інтелігенції перейти від культурницького до політичного стану національного розвитку; воно привернуло до себе увагу царського уряду, який вважав потенційно небезпечним невпинне зростання свідомості українців; ліквідація Товариства дала поштовх до рішучого наступу антиукраїнських сил і ознаменувала початок тривалої, безупинної боротьби української демократичної інтелігенції проти російського царату» [11, с. 157].

По-третє, широка робота із забезпечення ідейних засад національного відродження, розпочата учасниками товариства після заслання, відобразила і значною мірою вплинула на становлення в українській політичній думці основних парадигм у формуванні програм діяльності із забезпечення Україні та українцям умов збереження власної ідентичності. Відомий історик Д. Дорошенко підкреслював, що «... ідейне значіння братства було величезне. Можна сказати, що його ідеї й його програма надовго зазначили головні напрямні лінії українського національного відродження» [4, с. 281].

По-четверте, значення товариства в розвитку української політичної думки полягає в тому, що воно не лише продовжило традицію, але й забезпечило модернізацію політичного мислення у відповідності з тогочасним рівнем політичної думки Західної Європи. Саме тому І. Лисяк-Рудницький відзначав, що «в ідеології Кирило-Мефодіївського братства 1846–1847 років бачимо синтезу трьох попередніх течій: романтичного етнографізму й культурництва харків'ян; традицій козацького державництва й політичного автономізму лівобережного дворянства; врешті, модерних західноєвропейських ідей лібералізму

й демократизму, що їх першими носіями на українських землях були декабристи. Кирило-Мефодіївська програма стала платформою українського руху впродовж наступних десятиліть. Пряма лінія розвитку веде від Кирило-Мефодіївського братства до Центральної Ради 1917 року» [8, с. 208].

Література

1. Актуальні проблеми суспільно-політичного розвитку України. Львів, 1992. 118 с.
2. Грабовський С., Ставроян С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. К., 1995. 607 с.
3. Історія держави і права України / за ред. В.Г. Гончаренка. К., 1996. 288 с.
4. Державне управління: теорія і практика / В.Б. Авер'янов, В.В. Цветков, В.М. Шаповал. К., 1998. 486 с.
5. Дорошенко Д. Нарис історії України: в 2-х т. К., 1991. Т. II. 350 с.
6. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3-х т. К., 1990. Т. I. 544 с.
7. Конституційне право України / за ред. В.Ф. Погорілка. К., 2000. 456 с.
8. Лисяк-Рудницький І. Каразин і печатки українського національного відродження. В кн.: Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: в 2 т. Т. 1. К., 1994. С. 203-220.
9. Скакун О.Ф. Прогресивна політико-правова думка на Україні (ІХ ст.–1917 р.). К., 1990. 101 с.
10. Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн. К., 1997. 456 с.
11. Armstrong J. Ukrainian nationalism. Littleton, Colorado. 1980. 361 p.

Beznosiuk O.P.

THE GERMINATION OF UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM AND THE ROLE OF THE ACTIVITY OF THE CYRIL AND METHODIUS BROTHERHOOD IN ITS FORMATION

The relevance of the topic of the article is determined by the fact that in the conditions of reforming social life in all spheres, the search for optimal ways is underway in the issue of improving Ukrainian constitutionalism, bringing it into line with European and international standards.

Taking this into account, the purpose of the article is to highlight the social and political circumstances of the germination of Ukrainian constitutionalism in the monuments of Ukrainian legal thought of the times of the Cossack state – «Pacts and constitutions of laws and liberties of the Zaporizhzhya Army», which appeared in 1710, in the main program documents of the Cyril and Methodius Brotherhood, and especially in M. Kostomarov's «Book of the Being of the Ukrainian People», and in the analysis of its main provisions.

The development of Ukrainian constitutionalism is revealed and it is stated that it was accompanied by a revision of the relationship between the church and the state, secular and religious spheres of power relations. The essence and characteristic features of the socio-political circumstances of the birth of Ukrainian constitutionalism in the main program documents of the Cyril and Methodius Brotherhood are determined.

Based on the results of the research, it was established that: 1) the activity of the Cyril and Methodius Brotherhood became a milestone in the formation of Ukrainian political thought and marked a new stage in the struggle for independent state and political existence; 2) the creation of the brotherhood was the first, albeit unsuccessful, attempt of the intelligentsia to move from a cultural to a political state of national development, and its liquidation gave impetus to the decisive offensive of anti-Ukrainian forces and marked the beginning of a long, unceasing struggle of the Ukrainian democratic intelligentsia against the Russian Tsar; 3) extensive work on ensuring the ideological foundations of national revival, started by the members of the association, influenced the formation of the main paradigms in Ukrainian political thought in the formation of activity programs to ensure Ukraine and Ukrainians the conditions for preserving their own identity; 4) the society not only continued the tradition, but also ensured the modernization of political thinking in accordance with the contemporary level of political thought in Western Europe.

Key words: Ukrainian constitutionalism, Ukrainian national revival, brotherhood, political opinion, society, Cyril and Methodius.